

תורת אמן

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה ח: "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי"

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה ח: "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי"

***

רקע

למדנו במשנה הראשונה בפרק, שעל פירות האילן מברכים בורא פרי העץ, ועל פירות האדמה ושאר גידולי קרקע מברכים בורא פרי האדמה. למדנו גם, ששינוי יכול לשנות גם את הברכה. בסוגייתנו נלמד על עקרון שעל פיו משתנה לעתים ברכת גידולי קרקע, אף ללא שינוי הפרי מצורתו המקורית.

מקורות

- א. גמ' לו. "קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה... הלכתא כותיה דשמואל"
- ב. תוס' ד"ה לא רי"ף כה.-כה: "קורא רב יהודה אמר... והלכתא כשמואל" תלמידי רבינו יונה ד"ה קורא, ואומרים רא"ש סי' ג, "... מברך עליהם ב"פ העץ כמו אם היו מתוקין בתחלת ברייתן"
- ג. רא"ה ד"ה והלכתא כשמואל
- ד. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תכח
- ה. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ו
- ו. שו"ע סי' רד סע' א, ומשנה ברורה ס"ק ח-יב, שער הציון אות ז סי' רב סע' ה, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה והלכתא כשמואל

והלכתא כשמואל. פירוש והכי אמרינן בגמרא ומקשינן עלה מצנן דסופו להקשות ואפילו הכי אדרכין מברכין עליה בורא פרי האדמה, ותרצינן בגמ' דלא דמי, דצנן נטע אינשי אדעתא דפוגלא, פירוש בעודו רך נקרא פוגלא, הכא לא נטעי אינשי דיקלא אדעתא דקורא, פירוש ובודאי דכל היכא דהוא פרי לא שנא (בלולבין) נטעי אינשי אדעתא דהכי או לא, דמכל מקום פירא הוא, ולא איתמר האי לישנא והאי טעמא כלל בשום דוכתא אפירא, אבל במידי דהוא גופיה לאו פירא כלל אלא דאכלי ליה אינשי, כגון פוגלא וירק דלאו פירא ולולבי גפנים וקורא נמי דלאו פירא וכיוצא בהן, בהא שני לן בין מידי דנטעי אינשי אדעתא דהכי להיכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, וזה דבר ברור וראוי להזהר בזה לפי שכבר טעו בו רבים.

שו"ת הרשב"א ח"א סי' תכח

שאלת למה מברכין על כל האילנות משיוציאו וכן בכוסר משיגרע שמברכין בורא פרי העץ. מאי שנא משקדים המתוקים שאין מברכין עליהן בקוטנן אלא "שהכל" משום דלא נטעי להו אדעתא דהכי? תשובה: שאר כל האילנות וכן הבוסר, מגוף הפרי שנוטעין אותן מחמתו הוא אוכל. אבל שקדים המתוקים בקוטנן אינו נהנה מגוף הפרי אלא מקלפתו החמוצה דאינו עקר הפרי, ואין נוטעין את השקד אדעתא דקלפת השקדים אלא אדעתא דגרעיניהם והוה להו כקורא. וההפך בשקדים המרים, דאפשר דבקוטנן מברכין עליהם בורא פרי העץ ולא בגדלן אם לא מתקן באור.

הסבר הסוגיה

קורא - רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה, ושמואל אמר: שהכל נהיה בדברו. רב יהודה אמר בורא פרי האדמה, פירא הוא, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו, הואיל וסופו להקשות... אמר רב נחמן בר יצחק... דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. [גמ' לו.]

רב יהודה ושמואל נחלקו מה מברכים על ענף צעיר של דקל, שהוא רך וראוי לאכילה. רב יהודה סובר, שכל גידולי הקרקע הראויים לאכילה ברכתם "בורא פרי האדמה". שמואל חולק, ולדעתו דבר שסופו להקשות, אינו מוגדר כפרי האדמה, ולכן ברכתו "שהכל". שמואל מקשה על עצמו מצנן, שסופו להקשות ומברכים עליו בורא פרי האדמה. מתרצת הגמ', שצנן נטעי אינשי אדעתא דהכי, ואילו דקל לא נטעי אינשי אדעתא דקורא.

את תירוץ הגמ' ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. הגמ' מוסיפה על דינו של שמואל דין נוסף - מברכים על גידולי קרקע "שהכל" רק בשני תנאים, רק כשסופו להקשות ורק כשלא נטעי אינשי אדעתא דהכי.

ב. הגמ' מאמצת את דינו של שמואל אך לא מטעמיה. הגמ' מסכימה עם שמואל שמברכים על קורא "שהכל", אך הסיבה לכך אינה מפני שסופו להקשות אלא מפני ש"לא נטעי אינשי אדעתא דהכי".

מהרא"ש [ס"ג] ומהפוסקים האומרים שמברכים "שהכל" כש"לא נטעי אינשי אדעתא דהכי" אף במינים שאין סופם להקשות, מוכח שהם מאמצים את הדרך השנייה בפירוש הגמ'¹.

ניתן להבין באחת משתי דרכים מדוע מברכים "שהכל" על דבר שלא נטעי אינשי אדעתא דהכי:

א. כשלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, הגידול אינו מוגדר "פרי האדמה". לא כל הגדל מקרקע הרי הוא "פרי האדמה", רק הגדל בצורה מודעת ומכוונת, מוגדר "פרי האדמה".

ב. כל הגדל בקרקע מוגדר כפרי האדמה. כשלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, הפרי אינו פרי חשוב. כיוון שהפרי אינו חשוב, הוא אינו ראוי לברכה חשובה, ולכן ברכתו "יורדת" לברכת "שהכל".

ההבחנה בין שתי הדרכים הללו משמעותית מאוד להבנת מהות ברכת "בורא פרי האדמה". לפי הדרך הראשונה ברכת "בורא פרי האדמה" היא ברכה על כל פרי של האדמה, הדרך היחידה להפקיע ברכת "בורא פרי האדמה" היא על ידי הקביעה שהפרי אינו "פרי

¹ הרא"ש [ס"ג] בדיונו על שקדים מתוקים קטנים, המגן אברהם [ס"ד רב סק"ב] בדיונו על מי פירות שלוקים, ט"ז [ס"ד רב סק"ד], פרי מגדים [משבצות זהב שם סק"ד], אבן העזר [שם] וחמד משה [שם סק"ג] בדיונם על קטניות הגדלות בשדה. כנראה ששיטה זו מקובלת על הפוסקים מפני קושיית הגמ' [לו.] מעלי צלף ותמרותיו, אף שאין סופם להקשות. אמנם המאירי [ד"ה חריות] מפרש שסופם של חלקי הצלף להקשות, והפני יהושע [ד"ה שם בגמ' וכל היכי] סובר שאין סופם להקשות ואף על פי כן אין ראייה משם.

האדמה". לפי הדרך השנייה ברכת "בורא פרי האדמה" היא ברכה חשובה המיועדת להדגיש את חשיבות גידולי הקרקע. גידולי קרקע שאינם חשובים מאבדים את ברכתם החשובה, ומברכים עליהם "שהכל".

לפי הדרך הראשונה "לא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי" מתייחס למינים בלבד, ולפי הדרך השנייה "לא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי" יכול להתייחס גם למצבים שונים באותו מין. נבאר הבחנה זו בעזרת דין שקדים המובא בראשונים בסוגייתנו. בני אדם נוטעים את השקדים כדי לאכלם בגדלותם ולא כדי לאוכלם בקטנותם. לפי הדרך השנייה, כיוון שבני אדם אינם נוטעים את השקדים על מנת לאכול אותם קטנים, שקדים קטנים אינם חשובים, וברכתם יורדת לברכת "שהכל". לפי הדרך הראשונה, "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי" מגדיר את זהות הפרי, כיוון ששקד הוא פרי, מברכים עליו "בורא פרי העץ" אף שאוכלים אותו במצב שבני אדם אינם רגילים לאכלו.

תלמידי רבינו יונה [כה: ד"ה ואומרים] והרא"ש [סי' ג] סוברים שמברכים על שקדים קטנים "שהכל", אך מנוסח דבריהם משמע שהם נחלקו בשתי הדרכים הללו. הרא"ש כותב: "שקדים דקין... דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אלא כדי לאכול הפירות כשיגמרו, מברכים עליו שהכל", משמע כדרך השנייה, שכיוון שבני אדם נוטעים על דעת לאכול השקדים בגדלותם, מברכים עליהם בקטנותם "שהכל". תלמידי רבינו יונה כותבים: "שקדים בעודם רכים... מברכין עליהם... שהכל... דלא נטעי להו אינשי מתחלה אלא לדעת זה הפרי שבפנים, ועכשיו עיקר אכילתם היא הקליפה". משמע שמברכים "שהכל", כיוון שעיקר האכילה היא הקליפה, אבל אם היה אוכל את השקד בלבד, ברכתו בורא פרי העץ, למרות שאין נוטעים על דעת לאכול שקדים בקטנותם [גם מתוס' (ד"ה לא) משמע כשיטה זו, וכך מוכח גם מהרשב"א (שו"ת ח"א סי' תכה) המסביר מדוע מברכים על בוסר "בורא פרי העץ" ועל שקדים קטנים "שהכל"].

האחרונים נחלקו בשאלה זו. הט"ז [סי' רד סק"ד, מובא במשנה ברורה סק"ט] סובר, שקטניות הגדלות בשדה, שדרך להניחן עד שיתייבשו, ולאוכלן מבושלות, אם אכלן חיות, אפילו הן רטובות וראויות לאכילה, לא מברכים עליהן בורא פרי האדמה, "דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי". המשנה ברורה [סם] מביא, שהאחרונים חלקו על הט"ז, בטענה, שאין לחלק בין קטניות לקטניות, וכיוון שבמצב מסוים הן פרי, הרי ברכתן בורא פרי האדמה בכל מצב שהוא.

הרא"ה [ד"ה והלכתא כשמואל] מצמצם את דין "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי", ומבאר: "בודאי דכל היכא דהוא פרי לא שנא נטעי אינשי אדעתא דהכי או לא, דמכל מקום פירא הוא, ולא איתמר האי לישנא והאי טעמא כלל בשום דוכתא אפירא". הרא"ה סובר, שעל הפרי עצמו מברכים בורא פרי האדמה, אפילו אם "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי". לדעתו, החילוק בין "נטעי אנשי" ל"לא נטעי אינשי" נאמר רק לגבי חלקי הצמח הנלווים לפרי עצמו. את שיטת הרא"ה ניתן לבאר לפי שתי הדרכים בהבנת דין "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי". ניתן להסביר שלדעתו מברכים "בורא פרי האדמה" רק על "פרי האדמה", ול"פרי

האדמה" יש שתי הגדרות: הגדרה אובייקטיבית והגדרה סובייקטיבית. הפרי עצמו הוא "פרי האדמה" מבחינה אובייקטיבית, ולכן מברכים עליו "בורא פרי האדמה" אף כשלא נטעי אינשי אדעתא דהכי. שאר גידולי הקרקע מוגדרים כ"פרי האדמה" רק כשנטעי אינשי אדעתא דהכי, ודעת בני האדם מגדירה אותם כ"כפרי האדמה". וניתן להסביר שלדעתו הפרי עצמו הוא דבר חשוב, ולכן מברכים עליו "בורא פרי האדמה" אף כשלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, ושאר גידולי הקרקע אינם חשובים, ולכן מברכים עליהם "בורא פרי האדמה" רק כשנטעי אינשי אדעתא דהכי, ובכך בני האדם מחשיבים אותם.

סיכום

בגמ' מתחדש שיש גידולי קרקע שלא השתנו ואף על פי כן אין מברכים עליהם "בורא פרי האדמה" אלא "שהכל". הגמ' מביאה שתי סיבות לברך על גידולי קרקע מסוימים ברכת "שהכל": א. סופם להקשות. ב. לא נטעי אינשי אדעתא דהכי. המאירי [עיין הערה 1] מביין שמברכים "שהכל" רק במקרה שגם סופו להקשות וגם לא נטעי אינשי אדעתא דהכי. מהרא"ש ומהפוסקים משמע שאין הבדל בין מקרה שסופו להקשות למקרה שאין סופו להקשות, ומברכים "שהכל" בכל מקרה שלא נטעי אינשי אדעתא דהכי. מדברי הראשונים עולה שיש שתי הבנות המתפצלות לשלוש שיטות בדין "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי":

א. רא"ש: דין זה מגדיר את חשיבות האוכל לעניין ברכת בורא פרי האדמה. בני אדם נוטעים גידולי קרקע כדי לאוכלם במצב מסוים. גידול קרקע הנמצא במצב זה הוא אוכל חשוב וברכתו בורא פרי האדמה, גידול שאינו נמצא במצב זה אינו חשוב וברכתו שהכל.

ב. תוס' ותלמידי רבינו יונה: הדין מגדיר מהו "פרי האדמה". ההגדרה היא הגדרה מוחלטת לגידול הנאכל, ואינה משתנה ממצב אחד שלו למצב אחר (פרי הוא פרי גם כשהוא עדיין קטן).

ג. רא"ה: "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי" אינו מתייחס לפירות עצמם, אלא רק לחלקי צמח הנלווים לפירות.

הלכה

השו"ע [סי' רד סע' א] פוסק שעל קורא ועל שקדים קטנים שאוכלים אותם בקליפתם מברכים "שהכל". לגבי שקדים מרים הוא פוסק שמברכים על קטנים "בורא פרי העץ", ועל גדולים לא מברכים כלל, שהם מזיקים, ואם ממתק אותם על ידי האור, מברכים עליהם "בורא פרי העץ" [סי' רב סע' ה].

המשנה ברורה [סי' רד סק"ט] מביא את שיטת הט"ז, שמברכים על קטניות רטובות של שדות "שהכל", מפני שלא נטעי אינשי אדעתא לאוכלן רטובות אלא כדי לבשלן, וכותב [שם] ובשער הציון אות ז' שהרבה אחרונים חולקים על הט"ז, וסוברים שאין לחלק בין קטנית לקטנית, ומברכים עליהן "בורא פרי האדמה".